

Ἀνέκδοτον ἄσμα τοῦ μελωδοῦ Κοσμᾶ.

Ὁ βιογράφος τοῦ μελωδοῦ Κοσμᾶ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἰωάννης ὁ Μερκουρόπουλος ἀπαριθμῶν τὰ τοῦ Κοσμᾶ τούτου ποιήματα σημειοῦται, ὅτι ἐξύμνησεν οὗτος „καὶ τὸν ἐν μάρτυσιν ἐξοχώτατον Γεώργιον, διὰ τὸ συμφυλέτην εἶναι καὶ συμπατριώτην καὶ Παλαιστيناῖον καὶ τὸ γένος ἔλκειν περιφανές“¹⁾. Ἐνταῦθα νοεῖται ὁ ἀνέκδοτος εἰσέτι ἁσματικὸς τοῦ Κοσμᾶ κανὼν εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, ὅστις ὡς εἰκὸς δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ σημεινῶ τετυπωμένῳ ἑλληνικῷ μηναίῳ τοῦ Ἀπριλίου, διότι ἡ ἐν αὐτῷ ἀκολουθία εἶναι ἀπηρτισμένη ἐξ ἔργων διαφόρων ὑμνογράφων, εἰς δὲ τῶν κανόνων ποιήμα Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ· ἀλλ' ὁ τοῦ Κοσμᾶ κανὼν ἦτο γνωστὸς καὶ συνήθης ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις. Οὕτως ἐν τῷ τυπικῷ τῆς κωνσταντινουπολίτιδος μονῆς Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος ἀναφέρεται ὁμοίως τῇ 23-ῃ Ἀπριλίου ὁ εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον κανὼν τοῦ Κοσμᾶ, ἂν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ τυπικὸν δὲν ἀρνεῖται ὅτι δύνανται νὰ συμψαλῶσι δύο κανόνες²⁾· κάμνουσι δὲ χρῆσιν τοῦ κανόνος τούτου μέχρι σήμερον αἱ σλαβικαὶ μόνον ἐκκλησίαι διὰ παλαιᾶς μεταφράσεως, ὡς φανερώνουσιν αἱ πολυάριθμοι ῥωσικαὶ μετατυπώσεις τοῦ σλαβικοῦ μηναίου τοῦ Ἀπριλίου. Διάφορα ἀντίγραφα τοῦ ἑλληνικοῦ μηναίου τοῦ Ἀπριλίου θὰ περιέσωσαν βεβαίως ἄχρις ἡμῶν τὸν κανόνα τοῦ Κοσμᾶ, οἷον ὁ τοῦ 11-ου αἰῶνος 241-ος ἀγιοσαβιτικὸς κώδιξ³⁾, καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ θὰ ἦτο πάντως ἀσφαλέςτερον νὰ ἔχω ὑπ' ὄψει παλαιὰ τούτου ἀντίγραφα· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ παρὸν εἶναι τοῦτο ἀδύνατον, ἀρκοῦμαι εἰς μόνον τὸ πρόχειρον ἀγιοσαβιτικὸν ἀντίγραφον, ἐνθα τὸ κείμενον τοῦ κανόνος ἔχει οὕτως⁴⁾:

1) Ὅρα τῶν ἡμετέρων Ἀναλέκτων τ. 4, σ. 339.

2) Ἀ. Δημητριάδου Τυπικά, σ. 449.

3) Ὅρα τῆς ἡμετέρας Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης τ. 2, σ. 372.

4) Παραλείπεται ἐνταῦθα ἡ παράθεσις τῶν ἐν τῷ κώδικι ἀσημάντων σφαλμάτων τοῦ καλλιγράφου· παραλείπεται ὡσαύτως ἡ ὑπόδειξις τῶν ἐκ τῆς Γραφῆς χωρίων, ἅτινα ὑπαινίττεται ὁ Κοσμᾶς ἐν τῷ κανόνι του.

Ὁ κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε¹⁾:
 „Χαίροις, ἀθλητὰ παμ(μ)άκαρ Γεώργιε“.
 Κοσμᾶ μοναχοῦ.

Ἦχος δ'.

ὩΔΗ Δ'.

„Χοροὶ Ἰσραὴλ ἀνίκμοις ποσὶ
 „ πόντον ἐρυθρὸν καὶ ὑγρὸν βυθὸν διελάσαντες,
 „ ἀναβάτας τρισιτάτας
 „ δυσμενεῖς ὀρῶντες * ἐν αὐτῷ ὑποβρυχίους,
 „ ἐν ἀγαλλιάσει ἐμελπον·
 „ Ἀσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν, * ὅτι δεδόξασται“.

Ἄθλων ἱερῶν ἀνύσας δρόμον
 καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐπειγόμενος²⁾ οὐκ ἀγέραςτος,
 στεφηφόρος ἀνέπτης,
 εὐσταλής, Γεώργιε, * δειχθεὶς σταδιοδρόμος,
 καὶ σὺν τοῖς ἀγγέλοις χορεύεις
 „Ἀσωμεν τῷ Θεῷ ἡμῶν“ * βοῶν χαρμόσυνα.

Ἰδῶτι χρηστῶν εἰσέτι πόνων
 ταῖς ὑπερκοσμίαις ὥφθης χορείαις σταζόμενος,
 ἁσωμάτων τὰς τάξεις
 τοῖς ἐν σώματι, Γεώργιε, * ἐκπλήξας θείοις ἄθλοις.
 Ταύταις συγχορεύων κραυγάζεις·
 „Ἀσωμεν <τῷ Θεῷ ἡμῶν, * ὅτι δεδόξασται>“.

Θεοτοκίον.

Ῥάβδος Ἀαρὼν βλαστήσασα
 τὴν ἐξ Ἰεσσαὶ προετύπου ἀναφυνεῖσαν φύξιν³⁾
 σὲ τὴν ἄχραντον, ἄνθος
 κόσμου ἀνατείλασαν, * Θεὸν σεσαρκωμένον,
 ὃν ὑπὲρ ἡμῶν δυσωποῦσα
 πρέσβευε, ἀειπάρθενε, * τῶν ἀνυμνούντων σε.

ὩΔΗ Γ'.

„Ὅτι στείρα ἔτεκεν
 „ ἡ ἐξ ἔθνων <Ἐκκλησία
 „ καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις

1) Μετὰ τὸ „τήνδε“ ἐσημείωσεν ὁ καλλιγράφος τοῦτο· „σώζετ(αι) δὲ ἡ ἀκρο-
 στιχὶς μετὰ τοὺς εἰρημούς“.

2) Ἐν τῷ κώδικι ἐπειγόμενος.

3) ἐν τῷ κώδ. φύξεις.

„ ἡσθένησε συναγωγή,
 „ τῷ θαυμασιῷ Θεῷ ἡμῶν
 „ βοήσωμεν * „Ἄγιος εἶ, κύριε“).

Ἰλαρῶς μετέδωκας
 τοῖς πενομένοις τὸν πλοῦτον,
 καὶ πιανθεὶς ἐλαίῳ
 ἀγάπης σῶμα καὶ ψυχὴν
 ἀθλητικῶς, Γεώργιε,
 τῷ τυράννῳ * ἄμφω κατεπάλαισας.

Στηριχθεὶς τῇ χάριτι
 καὶ πυρπολούμενος ζήλῳ
 μὴ ἐρωτῶσιν ὥφθης·
 εὐρέθης τοῖς μὴ ζητοῦσιν
 ὑπὲρ Χριστοῦ, Γεώργιε,
 χολούμενος * πλάνη δεισιδαίμονι¹⁾.

ΩΔΗ Δ'.

„ Ἀκήκοά σου, Χριστέ,
 „ τὸ ὄντως παράδοξον,
 „ ὅτι ἀθάνατος ὢν
 „ Θεὸς ὁμοιώθης
 „ θνητοῖς ἀνθρώποις
 „ καὶ ἔμεινας ὁ ἦς,
 „ καὶ διὰ τοῦτό σου
 „ δοξάζω τὴν²⁾ δύναμιν.“

Θάμβος πρὸ δικαστικῶν
 βημάτων ἐνέσκηπτε
 τῇ ἀσυγκρίτῳ δημη-
 γορίᾳ τῶν λόγων
 τῆς σῆς σοφίας,
 Γεώργιε, Χριστὸς
 τοῖς ἀγνοοῦσι δὲ
 Θεὸς ἐγνωρίζετο.

Λόγῳ πίστεως Χριστοῦ,
 Γεώργιε πάνσοφε,
 σοφιστικῶν τὰς πλοκαῖς
 διέλυσας μύθων,

1) Ἐν τῷ κώδ. δεισιδαίμονα.
 Byzant. Zeitschrift XIV 3 u. 4

2) Ἐν τῷ κώδ. δοξατήν.
 24

αἰσχροῶν παθῶν δὲ
θεοὺς δημιουργοὺς
ἐξεμυκτήρισας,
Τριάδος ὑπέρμαχε.

Ἦχῃσαν τὴν ἀκοήν
τῶν λόγων σου τύραννοι·
σὺ γὰρ θεοὺς κερτομῶν
γελοίους ἐδείκνυσ
Χριστὸν τὸν Θεὸν
σαρκὶ σταυρωθέντα
καὶ καταργήσαντα
ἀπάτην ψυχόλεθρον.

ᾠδὴ Ε΄.

„Τὸν φωτισμόν σου, Κύριε,
κατάπεμψον ἡμῖν
καὶ τῆς ἀχλύος
ἡμᾶς τῶν πταισμάτων
λύσον, ἀγαθέ,
τὴν σὴν εἰρήνην
οὐρανόθεν δωρούμενος“).

Ἀθλητικῶς, Γεώργιε,
πλεκόμενος λαβὰς
ποικίλης πλάνης
ἀνδρείως ὑπέστης·
κόσμου δὲ γυμνὸς
τὸ κράτος εἶλες
τοῦ δεινοῦ κοσμοκράτορος.

Περιφραχθεὶς, Γεώργιε,
τῷ ὅπλῳ τοῦ σταυροῦ,
ἐλπίδι, πίστει,
ἀγάπῃ κραταιᾷ
ἡμβλυνας ἀκμὴν
καὶ πανοπλίαν
τοῦ δεινοῦ πολεμήτορος.

ᾠδὴ Σ΄.

Ἐβόησε
προτυπῶν τὴν ταφήν τὴν τριήμερον
ὁ προφήτης

Ἁ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς: Ἀνέκδοτον ᾠσμα τοῦ μελωδοῦ Κοσμά 523

„ Ἰωνᾶς ἐν τῷ κήτει δεόμενος·
 „ Ἐκ φθορᾶς με ῥῦσαι,
 „ Ἰησοῦ, βασιλεῦ τῶν δυνάμεων“.

Ἀνέκραξεν

ἐν παρρησίᾳ τῷ κτίστῃ Γεώργιος·
 „Μὴ παραδῶς
 ταῖς χερσὶ τῶν ἀνόμων τὸν δοῦλόν σου,
 ἀλλ' ἰσχὺν παράσχου
 καταλῦσαι αὐτοῦ¹⁾ τὰ φυνάγματα“.

Μὴ φροντίσας

ἀμυντηρίων ὀργάνων, Γεώργιε,
 μεταθέντες
 τὴν ἀπειλὴν οἱ ἀλάστορες τύραννοι,
 ὃν ἐκήρυττες
 ζωοδότην Χριστὸν κατεπλάγησαν.

ΨΑΛΗ Ζ'.

„Ἀβραμῆται ποτὲ
 „ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες
 „ καμίϊου φλόγα κατεπάτησαν
 „ ἐν ὕμνοις κραυγάζοντες·
 „ Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν * Θεὸς εὐλογητὸς εἰ“.

Κατακρατοῦσαν ὁρῶν

τὴν τῶν εἰδώλων πλάνην,
 τῆς εὐσεβείας πυρπολούμενος
 τῷ ζήλῳ, Γεώργιε,
 „Ὁ τῶν πατέρων“ βοᾷς²⁾ * „Θεὸς εὐλογητὸς εἰ“.

Ἀνακηρύττων ὥφθης

διωκομένην πίστιν,
 ἀγλὴν ἀπάτης θριαμβεύων δέ,
 Γεώργιε, ἔλεγες·
 „Ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν * Θεὸς εὐλογητὸς εἰ“.

Ῥιζοτομήσας πλάνην

καὶ γεωργήσας πίστιν
 ἐν εὐσεβείᾳ ἀναφαίρετον,
 Γεώργιε, γέγηθας,
 „Ὁ τῶν πατέρων“ βοῶν³⁾ * Θεὸς εὐλογητὸς εἰ“.

1) Ἐν τῷ κώδικι ἀέτιον. 2) Ἐν τῷ κώδικι βοῶν. 3) Ἐν τῷ κώδ. ἡμῶν.

ΨΑΛΗ Η'.

Γηθόμενοι * τυραννικήν

„ μετ' ἀποφασιν¹⁾ παῖδες,

„ ὥς ἂν μὴ θεοῖς

„ βεβήλοις λατρεύσωσι παῖσιν²⁾,

„ ἀλλ' ἢ τῷ ζῶντι Θεῷ,

„ πρὸς κατετόλμησαν·

„ ὑπ' ἀγγέλου δὲ

„ δροσιζόμενοι ὕμνον ἔμελπον·

„ „Τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον ὑμνεῖτε

„ καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας“.

Ἐν πνεύματι * τῶν ἐν χερσὶν

ἀλγεινῶν κατεφρόνησας,

ὥς ἂν μὴ κωφοῖς

εἰδώλοις τὴν αἰνεσιν πέμψῃς,

ἀλλ' ἢ Χριστῷ τῷ Θεῷ,

πρὸς δὴ ἐνδιάθετον

κεκτημένους,

Γεώργιε, πίστιν ἔλεγες·

„Τὰ ἔργα Κυρίου, * τὸν Κύριον ὑμνεῖτε

〈καὶ ὑπερυψοῦτε * αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας〉.

Ὡς μὴ οὖσαν * παροδικήν

λογισάμενος τέρψιν

ποικίλας στρέβλας

ὑπέστης, Γεώργιε, χαίρων

ἐλπίδι θείας ζωῆς·

φρικτοῦ καταπέλτου δὲ

μὴ φροντίσας,

στερρότητι ψυχῆς ἔλεγες·

„Τὰ ἔργα Κυρίου, * τὸν Κύριον ὑμνεῖτε

καὶ ὑπερυψοῦτε * αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας“.

Ῥηγνύμενον * χαλκοτυπί-

αις ἀδραῖς σου τὸ σῶμα,

ἀκμαῖς ὀβελῶν

καθ' ἐν μελιζόμενον βλέπων

νενευρωμένος ψυχὴν,

„Μελλούσης οὐκ ἄξια

1) Οὕτως ἐν τῷ κώδικι, ἐν δὲ τῷ Εἰρημολογίῳ τυραννικῇ μὲν ἀποφάσσει.

2) Ἐν τῷ κώδ. παῖσιν, ἐν δὲ τῷ Εἰρημολογίῳ πάλαι.

τὰ παρόντα
 παθήματα δόξης“ ἔλεγε·
 „Τὰ ἔργα Κυρίου, * τὸν Κύριον ὑμνεῖτε
 <καὶ ὑπερυψοῦτε * αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας“>.

ΨΑΛΗ Θ'.

„Γηγενῶν ἐκφυεῖσα
 „ καὶ τὸν κτίστην τεκοῦσα
 „ τὸ ἡμέτερον χαίροις
 „ καύχημα, Θεοτόκε ἀγνή·
 „ σὲ ὡς δεσπόζουσιν
 „ τῶν ποιημάτων μεγαλύνομεν.“

Ἱερεῖς ἀννυνοῦσιν,
 βασιλεῖς εὐφημοῦσι
 καὶ λαοὶ τῶν σῶν ἄθλων
 αἰνεσιν καταγγέλλοντες,
 μάρτυς Γεώργιε,
 σὲ κατ' ἄξιαν μεγαλύνουσιν.

Ἐπεκρότησαν πᾶσαι
 οὐρανῶν αἱ δυνάμεις
 τοὺς σοὺς ἄγῳνας·
 σὺ τυθεῖς γὰρ θεῷ εὐηρέστησας,
 μάρτυς Γεώργιε·
 διό σε πάντες μεγαλύνομεν.

Οὕτως ἔχει τοῦ Κοσμᾶ ὁ κανὼν· ἀλλ' ἐν αὐτῷ σημειώσεως ἄξια εἶναι τὰ ἐπόμενα φιλολογικοῦ χαρακτηῆρος φαινόμενα. Ὅπως ἐν ἄλλοις ᾠσματικοῖς κανόσιν ὁ Κοσμᾶς δὲν ἔχει μέτρον ὠρισμένον ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἰσάριθμον τῶν τροπαρίων ἐκάστης ᾠδῆς, οὕτω δὲν ἔχει τοιοῦτον καὶ ἐν τῷ εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον κανόνι, ἐφαρμοζῶν ἄλλως εἰπεῖν ἐν αὐτῷ τέχνην ἰδιοτροπίας, ἥτις ἀληθῶς εἶναι καθ' αὐτὸ ποιητική. Τὸ ἰσάριθμον τῶν τροπαρίων ἐκάστης ᾠδῆς εἶναι βεβαίως ἔργον τέχνης κάπως μονοτόνου, ἀναγκάζον ὡς εἰκὸς τὸν ποιητὴν νὰ περιλαμβάνῃ τὴν ἀρμόζουσαν ἐκάστη ᾠδῇ ὑπόθεσιν ἢ περιττῶς ἀνεπτυγμένην, ἢ ἐλλιπῆ. Ὁ Κοσμᾶς τὸναντίον τηρῶν ἐν τῇ συνθέσει τῶν κανόνων τοῦ ἀνεξαρητῆσι ἀπὸ τῆς τοιαύτης μονοτονίας, παρέχει ἐκάστη ᾠδῇ τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῇ ὑπόθεσιν καὶ ἀδιαφορεῖ, ἂν αὕτη πρέπει νὰ περιλάβῃ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τροπαρίων, ὃν καὶ αἱ λοιπαὶ ἔχουσιν ᾠδαί. Ἐτερον φαινόμενον ἐν τῷ κανόνι τι ἢ ἡ σπανιότης τοῦ θεοτοκίου, ὅπερ,

526 I. Abteil. 'Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς: 'Ανέκδοτον ᾠσμα τοῦ μελῳδοῦ Κοσμᾶ

ὥς γνωστόν, προσκολλῶσιν οἱ ὑμνογράφοι κατὰ τρόπον ἐπίσης μονότονον εἰς τὸ πέρας ἐκάστης ᾠδῆς. Ὁ Κοσμᾶς οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ θεοτοκίου μονοτονίαν ἤθελε, γνώμης ὦν, ὥς φαίνεται, ὅτι τὸ πρὸς τὴν Θεοτόκον ποιητικὸν αὐτοῦ τάλαντον ἤρμοξε νὰ φαίνεται κυρίως ἐν τῇ ἐνάτῃ ᾠδῇ· ἀλλ' ἐν τῇ εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον κανόνι προσέθηκε κατ' ἐξαίρεσιν τὸ θεοτοκίον εἰς τὸ πέρας τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἴσως δὲ καὶ τῆς ἑκτῆς (διὰ τὸ λείπον ἐν τῷ κανόνι δεύτερον τῆς ἀκροστιχίδος μὲν), ἀρκεσθεῖς οὕτως, ὥς καὶ ἐν ἄλλοις κανόσι, νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν Θεοτόκον ὑπὸ μορφὴν εἰρμοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνάτης ᾠδῆς.

Σημειώσεως ἄξιον ἐν τῷ αὐτῷ κανόνι εἶναι, ὅτι ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν τροπαρίων τῆς α', γ', ε', ς' καὶ ζ' ᾠδῆς ὠρμήθη ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ εἰρμῶν, οὓς αὐτὸς εἶχε συντάξει καὶ μελίσει δι' ἄλλους κανόνας· οὕτως εἰρμοὶ τῆς α' καὶ ζ' ᾠδῆς εἶναι αὐτοὶ οἱ τοῦ κανόνος εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν¹⁾, οἱ δὲ τῆς γ', ε' καὶ ς' ᾠδῆς προέρχονται ἐξ ἄλλου κανόνος ἀπροσδιορίστου²⁾. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐποίησε καὶ ἐμέλισε τέσσαρας νέους εἰρμούς διὰ τὴν δ', η' καὶ θ' ᾠδὴν, ὧν οἱ δύο τελευταῖοι εἶναι μὲν γνωστοὶ ἐκ τοῦ συνήθους Εἰρμολογίου³⁾, ἀλλὰ νῦν τὸ πρῶτον μαθηάνομεν, ὅτι κατεχωρίσθησαν ἐν αὐτῷ ἐκ τῆς πάλαι ποτὲ γνώσεως τοῦ εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον ἁσματικοῦ τοῦ Κοσμᾶ κανόνος.

2 Σεπτεμβρίου 1901.

'Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς.

1) Πρβλ. Christ-Paranikas, Anthologia graeca, σ. 176 καὶ 178.

2) Τοὺς ἀορίστους τούτους εἰρμούς βλέπε ἐν τῷ Εἰρμολογίῳ (Βενετία 1888. Ἔκδ. 6 τοῦ τυπογραφείου „Ὁ Φοῖνιξ“, σ. 64, 69, 70), ἔνθα φέρονται κατὰ τὸ σύνηθες ἀνώνυμοι.

3) Σελ. 78 καὶ 81 τῆς ἐκδόσεως τοῦ „Φοῖνικος“.